

Rapor İncelemesi

BÜLENT ATASEVER, DİNÇER ALPTEKİN, DOÇ. DR. LEVENT ERSİN ORALLI, GÖNÜLLÜ GERİ DÖNÜŞ SURIYE RAPORU*

Berfin Güneş ŞAHİN**

Eser ve Yazarlar Hakkında

Bülent Atasever 1977 yılında Ankara'da doğdu. Kamu Yönetimi bölümü mezunu olan yazar, yüksek lisansını Uluslararası Güvenlik ve Terörizm üzerine tamamlamıştır. Özellikle Suriye iç savaşının başlamasıyla birlikte sınır bölgelerinde oluşan göç akını boyunca, gerek Birleşmiş Milletler organlarında, gerekse farklı sivil toplum kurumlarında başta insani yardım programları olmak üzere çalışmış, halen göç ve sınır güvenliği alanında farklı çatışma bölgelerinde araştırmalarını sürdürmektedir.

Dinçer Alptekin 1977 yılında Ankara'da doğdu. Hukuk Fakültesi mezunu olan yazar, avukatlık mesleğini halen Ankara'da icra etmektedir. Suriye krizinin patlak vermesi ile faaliyetlerini Uluslararası Göç ve Mülteci hukuku alanında yoğunlaştıran yazar, özellikle sivil toplum alanının hukuki boyutundaki çalışmaları ile tanınmaktadır.

Doç Dr Levent Ersin Orallı, Gazi Üniversitesi'nden mezun oldu. Ankara Üniversitesi yüksek lisans, Gazi Üniversitesi'nde doktora çalışmalarını tamamladı. Kopenhag Üniversitesinde (University of Copenhagen) bilimsel çalışmalar yürüttü. 2005 yılında Gazi Üniversitesi'nde akademik hayatına başladı. 2010 yılında Doktorasını tamamladıktan sonra çeşitli kitap ve dergilerde Kamu Hukuku, Devletler Hukuku, İnsan Hakları Hukuku, Türk dış politikası, demokrasi ve sivil toplum konularını işleyen Türkçe ve İngilizce makaleleri bulunan Levent Ersin Orallı, çok sayıda televizyon ve radyo programında güncel hukuksal ve siyasi süreçlerle ilgili değerlendirmelerde bulunmaktadır. Levent Ersin Orallı, ülke çapında faaliyet gösteren çeşitli dernek ve vakıflarda yöneticilik yapmaktadır, aynı zamanda Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak kamu hizmetine devam etmektedir. İngilizce ve Danca bilmektedir.

Giriş

Gönüllü Geri Dönüş Suriye Raporu, yazarların Suriye krizi boyunca gerek akademik, gerekse saha çalışmalarına ve farklı bilim alanlarındaki tecrübelerine dayalı

* Ankara: Hassas Grupların Entegrasyonu Derneği, 105 Sayfa, 2023.

** berfin_guness@hotmail.com Orcid 0000-0001-5913-6189

nan bir temelden ortaya çıkmıştır. Günümüz konjonktüründe milyonlarca sığınmacının 10 yılı aşkın süredir Türkiye’de koruma altında bulunması durumu, gerek siyasal düzlemde, gerekse kamuoyu nezdinde giderek artan tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Bu tartışmalar çoğunlukla misafirliğin çok uzadığı ve özellikle Suriyeli sığınmacıların artık vatanlarına geri dönmeleri gerektiği üzerinden yapılmaktadır. Bu kapsamda dikkati çeken husus, tartışmaları sürdüren kamuoyunun büyük kesiminde Suriye ve Geri Dönüş olgusu hakkında çok temel veriler haricinde fazla bilgi bulunmaması ve bilgi kirliliği görülmesidir. Yazarlar bu anlamdaki bir ihtiyaç öngörüsüyle, daha önceki göç ve sığınmacı olgularına dayalı deneyimleri ve geniş kapsamlı bir saha araştırması planını harmanlayarak, hem kamuoyunun aydınlatılmasını, hem de politika yapıcı ve uygulayıcıların çalışmalarına destek olmak amacı ile Gönüllü Geri Dönüş Suriye Raporu’nu hazırlamışlardır. Raporla kapsamlı bir gönüllü geri dönüş programının nasıl planlanması gerektiği ortaya konulurken, geri dönüş planlanan Suriye’deki güncel durum, sivil ve akademik bir bakış açısı ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Saha araştırmasının Türkiye’de Ankara, Mersin, Şanlıurfa gibi pilot iller üzerinden ve Suriye’nin kuzey batısında bulunan Cinderes, Sarmada, Afrin, İdlib, Azez ve Tel Abyad bölgelerinde gerçekleştirildiği belirtilmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde gönüllü geri dönüş programları hakkında temel bilgiler sunulacağı ifade edilirken, ikinci bölümde ise Suriye’deki dönüş/ yeniden yerleştirme yapılması planlanan yerlerin sosyo-ekonomik durumunun değerlendirileceği iletilmektedir. Üçüncü bölümde ise Türkiye’de halen geçici koruma altında bulunan sığınmacılar ve Suriye’ye gönüllü geri dönüş yapmış kişilerin geri dönüş hakkındaki görüş ve düşünceleri ile sığınmacılar ile ilgili çalışmalar yapan kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının görüş ve önerilerinin paylaşılacağı belirtilmektedir. Raporda gönüllü geri dönüş olgusunun tüm aktörlerinin görüşlerinin alınmaya çalışıldığı ve hem Türkiye’de, hem de Suriye’de, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, yerel meclisler ve sığınmacılarla görüşülerek bu aktörlerin tüm fikir ve görüşlerinin rapora yansıtılmak istendiği ifadesi yer bulmaktadır.

Gönüllü Geri Dönüş Suriye Raporu

Raporun önsözünde yazarlar, geçtiğimiz 20 yılda küresel boyutta gerçekleşen savaşlar, iç çatışmalar, iklim değişiklikleri ve buna bağlı kuraklık ve ekonomik zorluklar ile Arap Baharı gibi politik gelişmeler sonucu artan göç akınları ile Türkiye’nin geldiği noktayı vurgulamaktadır.

Bu nokta kapsamında yazarlar, küresel boyuttaki gelişmeler ve özellikle Suriye krizi sonucu oluşan göç akınlarının coğrafi anlamda bir köprü ve giderek göçün hedefi haline gelmekte olan Türkiye’nin göç dinamiklerini gözler önüne sermektedir. Yazarlar günümüzde milyonlarca sığınmacının Türkiye’deki geçici koruma altındaki sürelerinin 10 yılı aşmış olduğunu vurgularken, bu süre zarfında Türkiye’nin, bütün kurumları,

Türk halkının ve sivil toplum örgütlerinin desteğiyle sığınmacılara sağlık, eğitim, geçim kaynakları, barınma, güvenlik ve entegrasyon gibi bütün önemli hayati başlıklarda destek olma çabasını belirtmişlerdir. Gelineen durumda, göç hareketlerinin yoğunlaştığı 2011 yılından yakın zamana kadar yerel halkta sığınmacılara olan bakış destek yönlü yansımakta iken, son yıllarda ise yerini yabancı karşıtlığına doğru ivme gösteren bir düzleme bırakmaktadır. Yazarlar özellikle politik görüş farklılıkları ile değişik alanlarda bu durumu alevlendirecek söylevlerin/ tartışmaların gerçekleştiğini, bu durumun ise var olan gerginliği zaman zaman daha da tetiklediğine dikkat çekerek, yakın bir gelecekte geri dönüş programlarının önem kazanacağı çıkacağı öngörüsünde bulunmaktadır.

Bütün bu bağlamda yazarlar, var olan tartışma düzleminin tamamının geri gönderilme fikri üzerinde yoğunlaştığını ve farklı siyasi temsilcilerin söylemleri incelendiğinde geri dönüş/ geri göndermeye ilişkin farklı yaklaşımların da olduğunu tespit etmektedirler. Yazarlar, bütün siyasi oluşumların bir geri gönderme ajandasına veya söylevine sahip olmalarına rağmen, geri dönüş ajanda veya söylevlerinin Türk hukuku ve uluslararası mevzuat normları çerçevesinde değerlendirilmediği, takvime bağlı somut planlamaların yapılmadığı, ekonomik maliyetine ve sosyal etkilerine ilişkin başlıkları içermediklerine dikkat çekmektedir.

Gönüllü ve onurlu bir geri dönüş programı için yazarlar öneri olarak uluslararası hukuk çerçevesinde Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği tarafından yayınlanan çeşitli rehber, rapor ve yayınlardan yola çıkarak gönüllü geri dönüşün, birey ve topluluklara yönelik sağlıktan eğitime, güvenlikten barınmaya, insan haklarından yeniden entegrasyona ve bunların takibine kadar kapsamlı dinamikleri içinde barındıran bütüncül bir yaklaşım olması gerekliliğini ileri sürmektedirler. Geri dönüş programlarının ulusal ve uluslararası pek çok kurumun ve ülkenin işbirliği içinde yapılması gerekliliğini öneren yazarlar, geri dönüş programlarının her bir vaka üzerinde kendine özgü çalışma yapılması ihtiyacı olan, çok boyutlu, uzun süreli ve kapsamlı planlamalar gerektiren katmanlı bir yapıyı gerektirdiğini iletmektedir.

Raporun birinci bölümünde yazarlar gönüllü geri dönüş olgusu hakkında temel bilgiler sunarak, programların uluslararası kuruluşlar tarafından yayınlanan rehberlere atıfta bulunarak nasıl yürütülmesi gerektiği hakkında öneriler sunmuşlardır. Bu çerçevede, göç, mültecilik ve sığınmacılar gibi konularda en yetkin uluslararası kuruluş olan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) kuruluşundan başlanarak kısa bir tarihçeye raporda yer verilmiştir. Bu kapsamda yazarlar, gönüllü geri dönüş programlarının ilk adımlarına yer verirken Birleşmiş Milletler, BMMYK Tüzüğünü kabul eden 14 Aralık 1950 tarihli Genel Kurul Kararı md. 428-(5)'i anımsatmaktadır. Bu karar, hükümetleri “gönüllü olarak ülkesine geri dönüşü teşvik etme çabalarında Yüksek Komisere yardım ederek, görevlerini yerine getirirken onunla işbirliği yapmaya çağırılmaktadır” şeklinde ifade bulmuş ve böylece ilk gönüllü geri dönüş faaliyetleri başlamış olup, geri dönüş prosedürlerini de bazı temel standartlar altında belirlemektedir. Yazarlara göre bu standartlar, fiziki güvenlik,

yasal güvenlik, maddi güvenlik ve toplumsal uzlaşdır. Yine yazarlar tarafından bu standartların açıklaması olarak “Fiziki Güvenlik, silahlı saldırılara karşı koruma ve mayınsız alanları, Yasal Güvenlik, aflar veya kişisel güvenlik, bütünlük, ayrımcılık yapmama, Maddi Güvenlik, tarla vs gibi çalışma alanlarına veya geçim kaynaklarına erişimi, Toplumsal Uzlaş ise gönüllü geri dönüş yapan kişilerle yerleşik halk arasında eşitliği teşvik etmek” gösterilmektedir.

Genel çerçeveyi bu şekilde ifade eden yazarlar, gönüllü geri dönüş programlarında yer alan/alacak en önemli kuruluşlardan olan BMMYK, Dünya Göç Örgütü (IOM) ve T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığının geri dönüş programlarındaki görev ve rollerini aktararak, bu kurumlar tarafından hazırlanan ve geliştirilen geri dönüş aşamalarını tespit etmişlerdir. Bu tespitlere göre sağlıklı bir geri dönüş programının adımları; potansiyel geri dönüş yapan/yapacak kişilerin belirlenmesi, süreçteki bütün paydaşlardan oluşan koordineli bir ağ oluşturulması, uygulanacak faaliyetlerin ve sağlanacak hizmetlerin belirlenmesi, partnerlerin rol ve sorumluluklarının belirlenmesi ile bir izleme ve değerlendirme sisteminin oluşturulması şeklinde ilerlemelidir. Sistematiği yazarlar tarafından bu şekilde ifade bulan geri dönüş programlarının fiziki etapları ise, dönüş öncesi hazırlık, yolculuk ve varış süreçlerindeki destek aşamaları ayrıca şemalar halinde raporda yer bulmaktadır. Yine yazarlar tarafından dönüş öncesi hazırlık, yolculuk ve varış süreçleri hakkında bilgi verilirken, refakatsiz çocuklar, yaşlılar ve özel ihtiyaç sahipleri gibi hassas gruplara ayrı başlıklar altında öneriler oluşturulduğu dikkat çekmektedir. Bu noktada açıklama olarak yazarlar özellikle düzensiz göçmen veya sığınmacı gruplarının 18 yaşının altında refakatsiz çocuklar içerdiğini ve bu nedenle refakatsiz çocuklar için farklı geri dönüş planlamalarının genel program içine dahil edilmesi gerekliliğini belirtmektedirler.

Yazarlar raporun ikinci bölümünde geri dönüş programlarının önemli bir ayağının da dönüş yapılacak ülke veya bölgelerin durumunun olduğunu belirtmektedirler. Çalışma evreninin çoğunun Türkiye’deki geçici koruma altındaki Suriyeliler olması nedeniyle yazarlar, planlanacak geri dönüş programlarının en büyük hedefini oluşturan Suriye’deki bazı bölgelerin güncel durumunu aktarmak amacıyla Suriye’deki hareket bölgelerinde saha araştırması düzenlemiş ve bu çıktıları raporda paylaşmışlardır. Bu kapsamda Türkiye’nin Suriye’de bazı bölgelerde gerçekleştirmiş olduğu Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Harekatlarının kısa bir tarihçesi raporda verilmiş ve hareket gerçekleştirilen bölgelerin güncel durumları ve geri dönüşe uygunlukları yazarlar tarafından ele alınmıştır. Bu bölümde yazarlar tarafından dikkat çekilen nokta, bütün bu bölgelerin farklı konjonktürler içinde bulunması nedeniyle ayrı ayrı ele alınması ve değerlendirilmesi gerekliliğidir.

Bu kapsamda ilk bölge olarak Tel Abyad - Rasulayn ve çevresindeki güncel durum hakkında bilgi verilmiştir. Yazarlar bu bölge için güvenlik, eğitim, sağlık hizmetleri, ulaşım, enerji altyapısı ve ekonomik sorunlarına öncelikli olarak işaret ederken, bu başlıklar içinde güvenlik sorunlarını birinci sıraya koymuşlardır.

Söz konusu bölgelerin etrafının terör unsurları ile sarılı olması, her iki bölgede de sıklıkla yaşanan bombalı araç saldırıları, roket ve havan topu ile yapılan rastgele atışların, burada yaşayan insanlar için güvenlik endişesi yarattığını ileten yazarlar, orada yaşayan insanların süregelen belirsiz konjonktür nedeniyle de her an tehlikeli bir durum gelişebileceği endişesi taşıdıklarını da belirtmektedirler. Bununla birlikte okulların pek çoğunda tadilat gereksinimi ve öğretmen açığı olduğu, yüksek öğretim imkanlarının bulunmadığı, eğitim materyallerinin ise iyileştirilmesi gerekliliğinin altını çizen yazarlar, kırsal kesimdeki birçok yerde örgün eğitimin, materyal ve öğretmen açığı nedeniyle sağlıklı bir şekilde yapılmadığı ve bu sebeple çeşitli illegal gruplara ait kurs ve eğitim yerlerinde radikal gruplara insan kaynağı sağlandığı iddiasına da dikkat çekmektedir.

Sağlık hizmetleri anlamında ise temel sağlık hizmetlerinin eğitim hizmetleri ile paralel ilerleyen problemlerin bulunduğunu ileten yazarlar, ağır veya kronik vakaların, haftalık heyetler sevkine karar verilerek en yakında bulunan iki ilçe olan Ceylanpınar ve Akçakale'deki devlet hastanelerine sevk edildiklerini belirtmektedirler. Fakat bu sevklerin halihazırda yoğun sığınmacı göçü ve bölge nüfusundan dolayı kapasitelerinin çok üstünde hizmet vermek zorunda kalan hastaneler için büyük yoğunluk yaratması çözülmesi gereken ayrı bir durum olarak rapora yansıtılmıştır.

Yerel Meclisler tarafından bölgede üstyapı ve altyapı sorunları ile birlikte belediye hizmetlerinde görülen aksaklıklarında bulunduğu bilgisi verilen yazarlar, hem elektrik hemde akaryakıtın Türkiye'den gelmesi nedeniyle pahalı oluşu konusunda da rapora ifadeler eklemiştirler. Önemli bir diğer başlık olarak geçim kaynaklarının azlığı ve tarım konusunda Toprak Mahsulleri Ofisi'nin (TMO) bu bölgede kapsamlı değerlendirme ve çalışmalar yürütmesinin gerektiği yazarlar tarafından raporda yer verilen bir diğer hususu oluşturmaktadır.

Azez ve çevresinde de, Tel Abyad-Rasulayn bölgesiyle paralel olan güvenlik, eğitim ve sağlık başlıklarının yanı sıra, bölgeler arası uygulama farklılıklarının sorunlar doğurduğuna işaret edilmiştir. Bu bölgede geçim kaynağı olarak Türkiye ile ticaret ön plana çıkarken, daha önce uygulanmakta olan Ticari Giriş Çıkış uygulamasının tekrar düzenlenerek daha aktif hale getirilmesi, farklı kurumlardan atanan yöneticilerin görev değişimleri sırasında uygulama farklılıklarının oluşmaması bu bölgeden rapora yansıyan temel çıktılardır. Yerel halkın uygulama farklılıkları nedeniyle insani yardım programlarının diğer harekât bölgelerine kaydığı inancı yazarlar tarafından rapora aktarılan bir husus olmuştur. Elektrik altyapısı ve nakil hatları ile ilgili düzenlenmesi gereken teknik konuların bulunduğu ve bu konuda iletilen şikâyetler ise bu bölge başlığı altında rapora eklenmiştir.

İdlib Bölgesinin kuzey bölümünü oluşturan Cinderes ve Sarmada gibi alanlarda raporda yer bulmuştur. Cinderes bölgesinde özellikle 6 Şubat depreminin yıkıcı sonuçları raporda yazarlar tarafından ön plana getirilirken, burada yapılan çalışmalar ve deprem kaynaklı desteklenilmesi gereken alanlar raporda yer bulmaktadır. Bu

kapsamda depremzedeler için kurulan kamplar ve kampların bütün ihtiyaçlarının giderilmesi gerekliliği, acil istekler arasında yazarlar tarafından kaleme alınmıştır.

Cinderes ve Sarmada arasında bulunan Atme gibi büyük kampların kaotik yapısı raporda dikkat çekmektedir. Yazarlar bu alanları aktarırken, çadırların iç içe geçmiş olması, gerek insani yardım faaliyetlerinin düzenli yürütülmesi ile yangın gibi afetlerde müdahalenin son derece güçleşmesi ve gerekse güvenlik anlamında radikal grupların kalabalıklara kolayca angaje olabilmesi açısından risk teşkil etmekte olduklarını dile getirmişlerdir.

Sarmada bölgesi başlığı altında ise yazarlar, bu yerleşim yerinin Cilvegözü Hudut Kapısı'nın tam karşısında Bab El Hawa Hudut Kapısı'na sahip olması nedeniyle özellikle ticaret hareketliliği anlamında giderek önem kazanan bir bölge olduğu vurgulamaktadır. Heyet Tahrir el Şam (HTŞ Şam Kurtuluş Heyeti) kontrolü altında bulunan bölgenin, muhaliflerin kontrolü altında bulunan Suriye'deki çoğu bölgenin Türkiye ve dolayısıyla dünyaya açılan kapısı olarak hızlı bir sosyo-ekonomik gelişme içinde olmasına rağmen güvenlik sorunları ve paylaşım kavgaları nedeniyle istikrarını kaybedeceği endişesi yazarlara iletilen ve böylece raporda kendine yer bulan bir diğer konuyu oluşturmaktadır.

Afrin bölgesi ile ilgili olarak yazarlar bölgenin tarım ve doğal zenginlikler açısından doğru bir planlama ile geri dönüşe en uygun bölgelerden biri olduğunu kaydetmişlerdir. Bununla birlikte gelişen ticaret doğrultusunda diğer bölgelerde karşılaşılan yerel ve şehirlerarası yolların yetersizliği Afrin'de de dile getirilerek raporda yer almaktadır. Gönüllü geri dönüş programlarının gerçekleştirilebilmesi için yeniden şehirleşmeye ve ekonomik imkânlarla Sarmada ile birlikte en uygun bölgelerden olan Afrin'de, bir diğer büyük problemin güvenlik olduğu raporda iletilmektedir. Tel Rıfat ve Münbiç bölgelerinde üstlenen PKK/PYD terör yapılanması, Afrin bölgesine sık sık bombalı araç saldırıları, havan ve roket atışları ile sızma girişimleri gerçekleştirerek istikrarı tehdit etmekte olduğu, yazarlar tarafından kaleme alınmıştır. Yazarların notları arasında yerel meclis yetkililerinin bu güvenlik kaygılarının giderilmesi halinde bölgenin sosyo-ekonomik anlamda çok daha hızlı ilerleme kaydedebileceği bilgisi bulunmaktadır.

İkinci bölümde son olarak İdlib ve çevresi incelenmiş ve bölge yönetiminin HTŞ ile paylaşan Suriye Kurtuluş Hükümeti isimli yapının kontrolü altında bulunduğu rapora yansımıştır. Gönüllü geri dönüş yapılması planlanan öncül bölgeler arasında olan İdlib'de briket evler başta olmak üzere, Türkiye ve sivil toplum kuruluşları tarafından yoğun çalışmalar gerçekleştirildiği gözlemi yazarlar tarafından iletilmektedir. Yazarlara kanaat önderleri ve yerel halk tarafından, su, elektrik, altyapı gibi çalışmalarının hızlandırılması gerekliliği dile getirilmiştir. Söz konusu yapıların ve briket evlerin yeterli olup olmayacağı ve devamının bulunup bulunmadığının yerel halk ve kanaat önderleri arasında geleceğe yönelik bir belirsizlik hissi yarattığı konusu raporda kendine yer bulmaktadır. Yine İdlib özelinde güvenlik ve asayiş önemli bir başlık

olarak ele alınmıştır. İdlib'in, diğer bölgelerden farklı olarak, ÖSO, HTŞ ve farklı gruplar ve fraksiyonlar tarafından kontrol bölgelerine ayrılmış olması sebebiyle ilçeler veya beldelerde değişik uygulamalarla karşılaşıldığı bilgisi yazarlar tarafından belirtilmektedir. Raporda HTŞ'nin, Birleşmiş Milletlerin terör örgütleri listesinde bulunması ve bölgenin gelecek planları içinde kendi otoritesinden vazgeçmek istemeyecek olması görüşü dikkat çeken bir diğer önemli konuyu oluşturmaktadır.

Üçüncü bölümde ise Suriye'deki mevcut durumu ve Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların geri dönüş potansiyelini incelemek için niteliksel araştırma yöntemlerinden yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak 90 hane ve 30 sorumlu (kamu kurum ve kuruluş temsilcileri, STK'lar ve kanaat önderleri) ile görüşmeler gerçekleştirildiği bilgisi verilmektedir. Hane görüşmelerinde ilk grup, Türkiye'de bulunan ve gönüllü geri dönüş potansiyeli bulunan Suriyeli sığınmacılar iken, ikinci grubu ise Suriye'ye daha önce dönmüş olan sığınmacıların oluşturduğu bilgisi raporda yer almaktadır.

Türkiye'de bulunan ve gönüllü geri dönüş potansiyeli bulunan Suriyeli sığınmacılara sorulan sosyo ekonomik soruların sonucunda Türkiye'ye geldikten sonra maddi durumlarının daha kötüye gittiği ancak Türkiye'de istikrarlı bir hayata sahip oldukları ve yüzde 84 gibi bir sonuçla Türkiye'de kalmak istedikleri bilgisi rapora yansımaktadır. Benzer biçimde gelecek planları içinde sorulan Türkiye'nin güvenli olması nedeniyle yeni ve mutlu bir hayat düşüncesine yüzde 73 oranla "evet" yanıtı alınmıştır. Güvenlik konusu, gerek Türkiye'de kalma sebebi olarak, gerekse eğer sağlanabilirse Suriye'ye dönüş konusunun temel anahtarı olarak yazarlar tarafından belirtilmektedir. Geri dönüşler noktasında güvenlik konusuyla birlikte ekonomik ihtiyaçların ön plana çıkışı yine yazarlar tarafından raporda vurgulanmaktadır. Raporda dikkat çekilen bir diğer önemli husus, göç hareketinin üzerinden uzun bir zaman geçmiş olması ve Türkiye'de bir düzen kurulmuş olması görüşünün sığınmacılar arasında yaygın bir anlayış haline gelmiş olmasıdır. Yazarlar geri dönüş planlamaları yapılırken bu olgunun mutlaka göz önünde bulunması gerektiğini ifade etmektedirler.

Yazarlar gönüllü geri dönüş programları hakkında bilgi seviyesini ölçen sorularda, katılımcıların dönüş algısının "zorla gönderilme veya sınırdışı" üzerinde şekillendiğini tespit etmişlerdir. Bu anlamda geri dönüş programlarının tanıtımlarının dikkatli bir biçimde yapılması gerekliliği yine raporda tespit edilmiş önemli bir başlık olarak dikkati çekmektedir.

Suriye'ye dönüş yapmış katılımcıların ise spontane (kendiliklerinden) dönüş yapmış olmaları çalışmaya yansıyan bir boyut olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazarlar spontane dönüş nedenlerini, aile birleşimi (ailenin yanına dönmek, aileyi Türkiye'ye getirememiş olmak veya aile ile birlikte 3.ülkeye geçiş yapamamış olmak gibi yan etmenlerle), Türkiye'deki sosyo ekonomik zorluklar, Türkiye'deki kimlik ve kayıt ile ilgili problemler, Suriye'de kalan mal ve mülklere sahip çıkmak, Suriye'deki ailenin / akrabaların yanında bulunma arzusu, Suriye'deki ailenin / akrabaların bakıma muhtaç hale düşmesi, evlilik veya cenaze (mirasa sahip çıkmak) olarak tespitleri arasına

almışlardır. Bu kapsamda dönüşlerin ağırlıklı olarak İdlib ve çevresine yapıldığı raporda yer bulmuştur.

Birleşmiş Milletler Çalışanları, Suriyeli Kanaat Önderleri ve Sivil Toplum Kuruluşlarının gönüllü geri dönüş programlarına bakışı noktasında yazarlar Türkiye’de gerçekleştirilmekte olan insani yardım, entegrasyon, sağlık vb. gibi destek programlarının Suriye’ye kaydırılması yönünde dönüşler aldıklarını çalışmada iletmektedirler. Bu noktada Suriye’li büyük bir STK temsilcisi var olan durumu *“..bu insanlara başından bu yana yardım edilerek hazıra ve tembelliğe alıştırdılar. Belki en başta gerekliydi ancak şimdi durum farklı. Artık balık vermeyi bırakmalı ve Suriye denizinde tutulacak balıkların artırılıp, bu insanlara nasıl balık tutacaklarını öğretmek gerekir.”* şeklinde izah etmiştir.

Bütün bu çerçevede yazarların dikkat çektikleri en önemli konulardan bir diğeri, hem Türkiye’de, hem Suriye’de kaleme alınan olumsuz veya güçlendirilmesi gereken noktalarla ilgili yazarlar ile görüşen bir yetkilinin söyledikleridir. Yetkili, özellikle bölgelerdeki uygulama farklılıklarının sorunlar yaratmakta olduğunu bildirerek dönüş yapılması planlanan bölgelerdeki tüm işlemlerin, aynı politika, uygulama ve anlayış içinde sistematik bir biçimde yürütülmesi gerekliliğini ısrarla yazarlara vurgulamıştır. Bu durumu da *“Evet, tüm bu yıllar boyunca Suriyeli sığınmacıların karnını doyurduk ancak kafa ve kalplerini, bize karşı sevgileriyle dolduramadık. Elbet yarın bir gün bir şekilde evlerine dönecekler, döndüklerinde umarım böyle küçük hatalar yüzünden bize düşman olmazlar”* şeklinde raporda dile getirmiştir. Yazarlar bu anlamda, Türkiye’ye karşı öfkeli bir Suriyeli toplumun ortaya çıkışı ihtimalini vurgulayarak, bunca yıldır yoğun biçimde verilen tüm mücadele, emek ve harcamaların boşa gitmesi anlamına gelecek olan dikkatsiz atılacak adımlara dikkat çektiği görülmektedir.

Sonuç bölümünde ise yazarlar en önemli bulgu olarak güvenlik konusu ön plana çıkarmaktadır. Bu çerçevede raporda öne çıkan başlıklar, Türkiye’nin harekât bölgelerindeki yönetim alanlarını çok parçalı biçimde oluşturması, bu parçalar arasındaki uygulama farklılıkları, pek çok kurumdan atanan idarecilerin farklı konularda tam bir işbirliği ve koordinasyon içinde bulunmaması, Suriye kanadında ise yine Türkiye kontrolü altında olduğu düşünülen / varsayılan farklı yerel meclisler ve askeri grupların varlığı ve bunların bölge bölge değişen farklı uygulamaları, geçici hükümet ve askeri gruplar arasında hiyerarşik bir bağlantının ve tam bir emir komuta zincirinin olmaması, bir yargı ve emniyet teşkilatının bulunmaması gibi dinamiklerdir.

Güvenlik ile birlikte altyapı ve üstyapı çalışmaları ile ticaret, kalkınma ve yatırım hamlelerinin gerçekleştirilmesi, eğitim, sağlık, hukuk gibi temel başlıklarda yapılacak düzenleme ve iyileştirmelerin yerine getirilmesi ve tarım, sulama ve sanayi atımlarının yapılması, yazarların Suriye’ye yapılacak bir gönüllü geri dönüş programının sağlıklı ilerlemesi için oluşturulması gereken koşul önerileri arasında yerini bulmaktadır.

Bununla birlikte Türkiye’nin Suriye’de yapmakta olduğu çalışmaların yumuşak güç tanımı içerisinde yeterince yapılamaması ve bu gibi nedenlerle küresel desteği

arkasına alamamış olması yazarlar tarafından iyileştirilmesi gereken noktalar olarak ön plana çıkmaktadır. Göç politikalarının sürekli güncellenerek güçlendirilmesi ve bu sayede temel yaşam standartlarını sağlayan ve insan haklarını güvence altına alacak olan bir gönüllü, güvenli ve onurlu dönüş programının gerçekleştirilmesinin önünün açılacak olması, yazarların önerileri olarak sonuç kısmının bağlayıcı başlıkları arasında bulunmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış Bağımsız

Yazar Katkısı: Berfin Güneş Şahin %100

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma ile ilgili herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Peer Review: Independent double-blind

Author Contributions: Berfin Güneş Şahin 100%

Funding and Acknowledgement: No support was received for the study.

Ethics Approval: This study does not contain any human or animal research that requires ethical approval.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest with any institution or person related to the study.